

ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ

ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ

Έπιστήμη Τίνος;

του Χάνς Γιούργκεν Γκρεσάτ*

‘Η λέξη «θρησκεία»: Πόσο Διαφορετικά μπορούμε να την κατανοήσουμε;

‘Η λέξη «θρησκεία» είναι σαν ένας λαβύρινθος. Όποιος δεν κρατάει το μίτο στο χέρι, θα περιπλανηθεί. Αμέσως μετά το κατώφλι, προσκρούουμε σε μιαν άνακλουθία. ‘Η λέξη «θρησκεία» είναι μια λέξη λαϊκή όσο και λόγια, καθημερινή όσο και κυριακάτικη,¹ όμως τη λέξη «θρησκειολογία» φαίνεται να τη γνωρίζουν μόνο οι μυημένοι. Οι άλλοι εκφράζουν το άκαθόριστο αίσθημα ότι πρόκειται για θεολογία ή κάτι τέτοιο. Το λόγο δεν χρειάζεται να τον αναζητήσουμε μακριά.

Όπως και σε άλλες εύρωπαϊκές γλώσσες, η λατινική λέξη *religio* είναι βαθιά ριζωμένη στη γερμανική. Και καθώς η εύρωπαϊκή κουλτούρα σφραγίστηκε από το χριστιανισμό, το πρώτο που έρχεται στο νου των εύρωπαίων όταν γίνεται λόγος για «θρησκεία» είναι η χριστιανική. Με αυτό τον τρόπο υποκύπτουν σε μια όρισμένη πίεση να καταστήσουν άπτο το κάπως άοριστο και να το

νώσουν. Στο δέντρο της άγνοιας φυτρώνουν σωρηδόν λέξεις, είναι όμως κενές. Αντιθέτως μπορεί κανείς να μιλήσει καλά για κάτι που γνωρίζει. Όποιος λοιπόν θέλει να μιλήσει για τη θρησκεία και γνωρίζει μόνο τη χριστιανική, δεν έχει επιλογές.

«Χριστιανική θρησκεία»: ακόμα κι αυτό είναι μια διατύπωση στο περίπου. Στην πραγματικότητα υπάρχει μόνο εξειδικευμένα. Έρχεται κανείς πρόσωπο προς πρόσωπο με το χριστιανισμό ως ρωμαιοκαθολικό, ή ευαγγελικό, ή με βαπτιστές ή μεθοδιστές ή ρωσορθόδοξους² και άλλα ακόμα. Αν έναντι όλων αυτών θέλαμε να εκφράσουμε τη χρι-

στιανική ένότητα, τότε λέμε, κάτι που προτιμούμε ιδίως στο δημόσιο ή νομικό τομέα, «θρησκεία» αντί για «χριστιανισμός». Για παράδειγμα, στη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, όπου η αρμοδιότητα για τη θρησκεία εκχωρείται ίσομερώς σε καθολικούς και προτεστάντες ειδικούς. Έτσι και στο Υπουργείο Θρησκευμάτων, όπου με τη φράση «θρησκευτική διδαχή» έννοει κανείς συνεκδο-

* Ο Χάνς Γιούργκεν Γκρεσάτ είναι όμοτιμος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Μαρβούργης, ένας από τους διασημότερους θρησκευολόγους διεθνώς, που εισήγαγε πρωτογενείς έρευνες σε μια σχολή με πολύ μεγάλη παράδοση. Το κείμενο που ακολουθεί πέρχεται από το βιβλίο του *Was ist Religionswissenschaft* [Τί είναι θρησκειολογία], Στουτγάρδη – Βερολίνο – Κολωνία – Μάνις: W. Kohlhammer / Urban-Taschenbücher <τόμ. 390>, 1988, 141 σελ.

1. Λογοπαίγνιο με τις λέξεις *Alltag* και *Sontag* στο πρωτότυπο. Σ.τ.Μ.

2. Έτσι ακριβώς αναφέρεται στους όρθοδοξους, καθότι η ρωσική έκδοχή της Όρθοδοξίας είναι πιο γνωστή και διαδεδομένη στη Γερμανία. Πάντως, ο καθηγητής Γκρεσάτ είχε ιδιαίτερο σύνδεσμο με πολλούς Έλληνες όρθοδόξους, μεταξύ των οποίων και ιδιαίτερα έπιφανείς, όπως ο αρχιεπίσκοπος Άλβανίας Άναστάσιος με τον οποίο υπήρξαν συμφοιτητές στο περίφημο για θρησκειολογικές σπουδές Πανεπιστήμιο της Μαρβούργης. Σ.τ.Μ.

[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ]

χικά την καθολική και προτεσταντική. Παρόμοια και με την επίμρφωση των δασκάλων για το σχολικό μάθημα των «Θρησκευτικών», για το οποίο συστεγάζουν καθηγητές της καθολικής και της προτεσταντικής θεολογίας σε Τμήματα που έπονομάζονται Τμήματα Θρησκευολογίας. Έντούτοις, το όνομα δεν είναι το πράγμα. Αυτό φαίνεται για παράδειγμα στη γερμανική έρευνητική κοινότητα. Εκεί όπου καθιερώνεται η καθολική και η ευαγγελική θεολογία με δικές της Σχολές ή καθεμιά, εκεί δεν υπάρχει χώρος για Σχολή Θρησκευολογίας.

Όποιος γνωρίζει μόνο μία θρησκεία, μπορεί να μιλήσει για τη μία. Το ίδιο ισχύει και για τους επικριτές της θρησκείας. Αν κατέβουν από το ύψος της άοριστίας στο έδαφος του όρατου, τότε πρέπει να κάνουν λόγο για μία τουλάχιστον θρησκεία, για μία έντελως συγκεκριμένη, την οποία οι ίδιοι, περισσότερο ή λιγότερο θεμελιωδώς, πρέπει να γνωρίζουν. Έπειδή είναι ευρωπαίοι, οι κριτικοί της θρησκείας έχουν κατά νου κυρίως το χριστιανισμό, τουτέστιν μία από τις χριστιανικές ομολογίες: στη Γαλλία κατά κύριο λόγο τη ρωμαιοκαθολική, στην Έλβετία κυρίως τη λουθηρανική, στη Ρωσία κυρίως την ορθόδοξη κ.ο.κ.

Συνεπώς, η λέξη θρησκεία έπιμερίζεται μέσα στα κεφάλια όσων την άκοϋν ή τη λένε. Η άληθινή θρησκεία αντιπαραβάλλεται προς την ψεύτικη, και η καθαρή λογική προς τη θρησκευτική πινιρότητα. Ένας άκόμα έπιμερισμός χωρίζει την έξωτερική από την έσωτερική θρησκευτικότητα. «Ποιά θρησκεία όμολογώ; Καμία από όλες όσες μου όνομάζεις. – Και γιατί καμία; – Από θρησκεία», έτσι έγγράφει ό Σίλλερ ποιητικά αυτή την αντίθεση.

Και για μη χριστιανικές θρησκείες γνώριζαν οι ευρωπαίοι από παλιά. Οι ίουδαίοι ζούσαν πάντα άνάμεσά τους, και οι μουσουλμάνοι στους Άγίους Τόπους. Οι ευρωπαίοι άναζητώντας χρυσό ή πιπέρι άνακάλυψαν

τους Κινέζους και τους Ίνδους, τους ίνδιάνους, τους άφρικανούς, τους Πολυνήσιους. Το άργότερο κατά τον 19ο αιώνα έγινε φανερό ότι εκτός της Εύρώπης πρέπει να υπάρχουν χιλιάδες θρησκείες.

Με τους άνθρώπους ίσχύει το έξης: Κάποιους τους γνωρίζουμε καλά, πολϋ περισσότερους γνωρίζουμε με το όνομά τους, άκόμα περισσότερους έξς όψεως, και κατόπιν θολώνουν τα πρόσωπα σε άνώδυμη μάζα, έν συνεχεία σε πληθυσμιακά μεγέθη, μέχρι την άπερίγραπτη και άόρατη άνθρωπότητα.

Υπό το είδος άνθρωπος συμπεριλαμβάνουμε τους πολλούς άνδρες και γυναίκες διαφορετικων φυλων και πολιτισμων, διαφορετικων επαγγελματων και ενδιαφεροντων. Με τις θρησκείες κάνουμε το ίδιο.

Όπως κάθε είδος, και η θρησκεία είναι άναγνωρίσιμη στα οϋσιώδη χαρακτηριστικά της. Αυτό που συνιστά την οϋσία της, το έχουν υπαγορεύσει ευρωπαίοι στοχαστές έδω και καιρό σε όλο τον κόσμο. Το οϋσιώδες ένώνει τις θρησκείες, το έπουσιώδες τις χωρίζει. Αυτό που τις χωρίζει συνιστά την ίδιαιτερότητα της καθεμιάς. Όποιος κάνει λόγο για τη θρησκεία ως είδος μπορεί να προσθέσει και έπιμέρους ίδιότητες. Αυτό πράττουν οι περισσότεροι. Γνωρίζουν την ευρωπαϊκή θρησκεία και τη θρησκεία καθεαυτήν, δύο τελικά σημεία. Τί υπάρχει μεταξύ τους δεν το γνωρίζουν.

Οι μορφωμένοι γενικώς, το βλέπουμε στα ΜΜΕ και άλλου, κινούνται άνετα με λέξεις όπως «παγκόσμιες θρησκείες», «μονοθειστικές», «ύψηλες», «μαγικές», «φυσικές» κ.ο.κ. Το φως το όποιο νομίζουν ότι ρίχνουν σε έξω-ευρωπαϊκές θρησκείες, οι όποίες δεν κάνουν χρήση τέτοιων ευρωπαϊκων λέξεων, δεν φωτίζει τίποτα που όντως υπάρχει εκεί για να το δείξ.

Κι όμως, ποιός γνωρίζει στ' άλήθεια τα κατατόπια, ποιό δηλαδή ευρωπαίοι γνωρίζουν μία ή έστω μερικές από τις πολλές χιλιάδες θρησκείες πέραν των όριων της

Ό 석 정 (Σόκ Τζόνγκ), διάσημος Κορεάτης ζωγράφος, άποτυπώνοντας θέματα της βουδιστικής παράδοσης. Προσέφερε τη φωτογραφία του στον σεβ. μητροπολίτη Κορέας κ.κ. Άμβρόσιο (Άριστοτέλη Ζωγράφο) για το βιβλίο του Όμοιότητες στην Εικονογραφία Χριστού και Βούδα, Άθήνα: Μαΐστρος, 2009.

[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ]

Ευρώπης με τρόπο άλλον παρά έξ' άκοῆς; Νά γνωρίσεις μιὰ ξένη θρησκεία, δέν μπορεί νά έπιτευχθεῖ παρά μόνο με κόπο, ύπομονή καί αγάπη. 'Ο σκοπός άνταμείβει, γιατί όταν πετύχει, γεννιέται μιὰ έσωτερική σχέση. Τό τίμημα πάντως παραμένει ύψηλό, καί δέν έχουν μπορέσει πολλοί νά τό καταβάλουν. Σ' αυτούς ανήκουν, λόγω έπαγγέλματος, οι θρησκευολόγοι.

'Η Έννοια «Θρησκεία»: Πώς ή 'Αναζήτηση γι' Αύτην άποβαίνει Όλο καί πιό 'Ακαρπη

Οι παρανοήσεις είναι τέκνα άσαφούς έκφρασης. Οι έπιστήμονες κατά κανόνα θέλουν νά γίνονται κατανοητοί, γι' αυτό προκρίνουν τή σαφέστερη τών πολύσημων έκφράσεων. Αυτό όμως πού άκοπα ξεστομίζουν οι έπιστήμονες τών θετικών έπιστημών, προκαλεί στους θρησκευολόγους μεγάλη στεναχώρια. Μπορούν καλύτερα άπό ποτέ άλλοτε νά κάνουν γνωστά τά συμπεράσματά τους ως κανόνες ή άριθμητικά δεδομένα. Με τά λόγια πρέπει νά είναι άκριβεῖς. 'Ακριβή λόγια είναι οι όρισμοί. "Όμως οι περισσότεροι θρησκευολογικοί όρισμοί ανήκουν στους θρησκευολόγους, άλλ' όχι κατ' άποκλειστικότητα, καθώς μοιράζονται τό λεξιλόγιο τους με έπιστήμονες άλλων ειδικοτήτων. 'Η λέξη «θρησκεία» έξυπηρετεῖ ειδικούς κάθε δυνατοῦ αντικειμένου, ως όνομα με τό όποιο οὐδόλως περιγράφουν πάντοτε ή γενικά τό ίδιο πράγμα.

Αυτά πού πρέπει μιὰ έννοια νά περιλαμβάνει τά λέει ό όρισμός της. 'Ο όρισμός της έννοιας θά έπρεπε νά μάς ξεκλειδώνει τό δίχως άλλο τί συνιστᾶ τή θρησκεία. 'Εκει βρίσκεται όμως ή καρδιά τοῦ προβλήματος. Γιατί ενώ υπάρχουν πολλοί όρισμοί τής θρησκείας, κατά πάσα πιθανότητα μερικές έκατοντάδες, έντούτοις φτιάχνει κανείς άδιάκοπα νέους, χωρίς όμως νά έχει πετύχει μέχρι τώρα τό έπιθυμητό άποτέλεσμα. Γιατί δέν βρίσκει όρισμό στόν όποιο δέν θά μπορούσε κανείς νά φέρει άντιρρήσεις. "Όταν γιά παράδειγμα ό Α. διακηρύσσει πώς στη θρησκεία ανήκουν άπαραιτήτως πνευματικά όντα, ό Β. λέει: «Όχι, όχι, έπουδενί πνευματικά όντα, άλλα πολλῶ μάλλον ή υπόσχεση γιά λύτρωση», κάτι πού, παρεμπιπτόντως, θά ένέτασε καί τό μαρξισμό μεταξύ τών θρησκείων. "Όταν ό Γ. νομίζει ότι θά έδινε ένα νόημα στη ζωή τών ανθρώπων, άντιλέγει ό Δ., πού τή θεωρεῖ μιὰ άδυναμία πνεύματος, άπό τήν όποία ή ανθρωπότητα θά έπρεπε νά θεραπευτεῖ τό ταχύτερο δυνατό. 'Εξ όρισμοῦ οι χριστιανοί στοχαστές έχουν κατά νοῦ τή χριστιανικότητα καί δέν νοιάζονται καί πολύ γιά ξένες θρησκείες. Παιδευμένοι ίνδουιστές, μουσουλμάνοι κ. ά. κάνουν

Παλιά γκραβούρα πού άπεικονίζει τόν Κομφούκιο νά παρουσιάζει τόν ιστορικό Βούδα (Σιντάρτα Γκαουτάμα) στόν Λάο Τσέ. Ένα τρίο πού συχνά άπεικονίζεται μαζί, χαρακτηριστική άποτύπωση συνδυαστικής άσιατικής θρησκευτικότητας.

τό ίδιο καί όρίζουν ως «θρησκεία» αυτό πού τους παραδόθηκε άπό τά πρώτα τους βήματα. 'Αν θά έρθει κάποτε ή μέρα κατά τήν όποία όλοι θά συμφωνήσουν με έναν όρισμό; μάλλον δέν τό δείχνουν τά πράγματα.

Πριν κοινολογήσει κανείς τις σκέψεις καί τις άντιλήψεις του θά πρέπει νά ξεκαθαρίσει τις έννοιες πού χρησιμοποιεί. Αυτό άπαιτεῖ έναν κανόνα, καί όποιος τόν άκολουθεῖ προλαβαίνει όρισμένες παρανοήσεις. Παρ' όλ' αυτά, όπως λέει ή ρήση, δέν ύπάρχει κανόνας χωρίς έξαιρεση. Καί πραγματικά βάσει τοῦ κανόνα δέν θά έπρεπε νά ύπάρχει θρησκευολογία, όσο δέν ύπάρχει καμιὰ συμφωνία ως πρὸς τό τί είναι θρησκεία. 'Επειδή όμως ύπάρχουν έξαιρέσεις, ύπάρχει καί ή θρησκευολογία, μεταξύ καί άλλων έξάλλου έπιστημών, τών όποιών ή όνομασία κατάγεται άπό μακρινούς χρόνους. Τί είναι ό «Θεός», τί ή «ζωή» ή ή «ψυχή» μπορούν έξισου έλάχιστα νά τό όρίσουν με βεβαιότητα οι θεολόγοι, οι βιολόγοι ή οι ψυχολόγοι, όπως οι θρησκευολόγοι τή «θρησκεία».

[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ]

Άριστερά: Στιγμιότυπο από τη ζωή των Ζουλού. Διακρίνονται οι ιεροδιάμεσοι (sangoma) σε πρώτο πλάνο. Δεξιά: Ινδιάνα με το μωρό της, με τα χαρακτηριστικά πολεμικά χρώματα, σε διαδήλωση στον ποταμό Ίνγκου, παραπόταμο του Άμαζονίου, Βραζιλία. Το ζήτημα των δικαιωμάτων των ινδιάνων συνδέεται άμεσα με την ίδια την επιβίωσή τους και τη θρησκευτική τους ταυτότητα.

Ο κανόνας δεν άκυρώνεται εκ της εξαίρεσεως. Αυτό που απαιτεί είναι σωστό, τόσο στη θρησκείολογία, όσο και σε κάθε άλλη περίπτωση. Όποιος αναπτύσσει μια θεωρία περί θρησκείας, σίγουρα θα άποσαφηνίσει τί έννοει με τη «θρησκεία». Μια λογικά οικοδομημένη θεωρία δέν άποσαθρώνεται, όσο θεωρείται ότι ισχύει τó υπόβαθρο τού όρισμού τής θρησκείας. Αυτό που διδάσκει για παράδειγμα ó Κάρλ Μάρξ ή ó Σίγμουντ Φρόιντ ή ó Κάρλ Μπάρτ περί θρησκείας, άκούγεται διαφωτιστι-

κό σάν συμφωνεί κανείς με τήν άρχική τους θέση ότι ή θρησκεία είναι «όπιο» ή «νοητικό κατασκευάσμα» ή «άπιστία». Ένας όρισμός περί θρησκείας περικλείει ως κλειδί τη θεωρία για τήν όποία κατασκευάστηκε. Ένας άταίριαστος όρισμός περί θρησκείας τη γκρεμίζει σάν λοστός.

Η λέξη «θρησκεία», βαρυφορτωμένη με πολλά και ένιστε άντιφατικά περιεχόμενα, δέν άναδύεται ως άκριβής έκφραση, ως έννοια. Η λέξη, τó όνομα, ή έννοια

in vino veritas
CAVA

ΠΟΤΑ-ΔΩΡΑ-ΚΑΦΕΣ-ΠΟΥΡΑ

ΞΗΡΟΙ ΚΑΡΠΟΙ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΩΡΑ - ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΛΑΘΙΩΝ

www.invinoveritas.gr

ΛΕΩΦ. ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ 110, ΑΝΟΙΞΗ. ΤΗΛ.: 210 81 45 717

εύτυχως δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ «πράγμα» τὸ ὁποῖο ὀνομάζουν ἢ προσδιορίζουν. Τὸ ὅτι δὲν διαθέτουμε ἕναν γενικῶς ἰσχύοντα ὀρισμὸ τῆς θρησκείας εἶναι μιὰ ἔλλειψη, ἀλλὰ δὲν εἶναι καταστροφή. Γιατὶ τὸ πράγμα παραμένει, καὶ ἡ τύχη τῶν λέξεων ποὺ ἔχουν ἐφεύρει γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι καὶ ποὺ θὰ συνεχίσουν νὰ ἐφευρίσκουν, ἀγγίζει τὸ ζήτημα μόνο περιφερειακά.

Τὸ Πράγμα «Θρησκεία»: Πόσο Διαφορετικά Μπορεῖ νὰ φανεῖ στὸν Παρατηρητῆ

Οἱ περισσότεροι παρατηρητὲς πέφτουν πάνω στὸ πράγμα θρησκεία μᾶλλον κατὰ τύχη, σὲ μιὰ εἰδησιογραφικὴ ἄς ποῦμε ἐκπομπὴ ἢ σὲ ἕνα ταξίδι γιὰ διακοπές. Αὐτὸ ποὺ προσλαμβάνουν ἐκεῖ, ποὺ βλέπουν ἢ ἀκοῦν, προκαλεῖ συναισθήματα: «βαρετό!» – «φρικτό!» – «έντυπωσιακό!» Πρόκειται γιὰ μιὰ πρώτη ἐπίδραση τοῦ πράγματος θρησκεία: στοὺς μὲν προκαλεῖ πλήξη, οἱ δὲ ἀναπηδοῦν. Ἐδῶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν μόνον ὅσοι κεντρίζονται ἀπὸ ἐνδιαφέρον.

Τὸ πράγμα λειτουργεῖ μὲ δύο τρόπους ἐκ τοῦ μακρόθεν. Ἡ θρησκεία μᾶς ἐλκύει καὶ μᾶς ἀπωθεῖ. Εἰκόνες ἀπὸ αἰματοβαμμένους αὐτομαστιγούμενους σῆιτες, ἢ θέα μιᾶς βασανιστικῆς θυσίας ζώου, ἢ ἀνάγνωση βρετανικῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων στὴν Ἰνδία γιὰ τοὺς θάγκ (*thug*), ἀδελφότητα μυστικῶν δολοφόνων, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ εἶναι οἱ ἴδιοι ἰνδουιστῆς, ἔχουν τελετουργικὰ στραγαλίσει ἄλλους ἰνδουιστῆς, αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ προκαλοῦν ἀνατριχίλα στοὺς παρατηρητῆς. Ἄλλα τοὺς θερμαίνουν τὴν καρδιά. Γιὰ παράδειγμα, ἡ φιλειρηνικὴ στάση τοῦ Βούδα, ὁ ὁποῖος ἐπαινοῦσε τὴν ἀγάπη μόνον ὅταν συμπερευόταν μὲ ἔλλειψη μίσους· ἢ οἱ ἰνδιάνοι τῶν ὁποίων οἱ θρησκείες μᾶς μοιάζουν σὰν ὑποδείγματα οἰκολογικῆς ἰσορροπίας· ἢ ὡς νίκη ἐπὶ τῆς ἀνδροκρατίας μιὰ ὀρισμένη θρησκευτικὴ ἀρμοδιότητα ποὺ οἱ Ζουλοὺ ἐπιτρέπουν μόνο σὲ γυναῖκες καὶ τὸ πολὺ πολὺ σὲ ἄντρες οἱ ὁποῖοι ντύνονται καὶ συμπεριφέρονται σὰν γυναῖκες.

Τὸ πῶς ἀντιδρῶν οἱ παρατηρητῆς στὸ πράγμα θρησκεία, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποῦ καὶ πότε ζοῦν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν, τίς προσωπικὲς τους προτιμήσεις καὶ ἀντιπάθειες καθορίζει τὸ ἂν ἀξιολογοῦν μιὰ θρησκευτικὴ ὑπόθεση θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ. Ὁ πρακτικὸς κομμουνισμὸς μερικῶν θρησκειῶν φυλῆς³ ἐξάπτει τὸν

φοιτητικὸ ἐνθουσιασμὸ. Ἡ σκοτεινὴ ὄψη τοῦ νομίσματος, ὅτι ἐκεῖ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καμιὰ ἀτομικότητα, ἀρέσει πολὺ λιγότερο. Ὅτι οἱ βουδιστῆς ἀνέκαθεν κατέφευγαν σὲ μεθόδους ποὺ σ' ἐμᾶς ἐδῶ καὶ λίγο χρόνο ἐκτιμῶνται ὡς μέσα αὐτοεκπλήρωσης, προσελκύει πολλοὺς. Ὅτι οἱ βουδιστῆς ἀντιτίθενται στὴν ἐκτρωση –ὡς λόγο γι' αὐτὸ ἐπικαλοῦνται τὴ συμπόνια: μπορεῖ νὰ ξαναπεράσουν χιλιάδες καὶ χιλιάδες χρόνια μέχρις ὅτου ἕνα ὄν νὰ ἔχει ξανά τὴν εὐκαιρία νὰ γεννηθεῖ ὡς ἄνθρωπος– δὲν τὸ καλοβλέπουν ὀρισμένοι.

Πῶς ἀντιδρῶν οἱ παρατηρητῆς στὸ πράγμα θρησκεία ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴ δική τους πίστη. Οἱ χριστιανοὶ τραβοῦν νὰ βαφτίσουν ὅλο τὸν κόσμο, ὥστε στὸ τέλος ἡ χριστιανικὴ θρησκεία νὰ γίνῃ ἡ μοναδική. Ἄθειοι μὲ ἀγωνιστικὴ συνείδηση ὑποκλίνονται στὴ θρησκευτικὴ πολιτικὴ κομμουνιστικῶν κυβερνήσεων, ποὺ μετατρέπουν ναοὺς καὶ μοναστήρια σὲ ἐργοστάσια. Ὑπάρχουν οἱ πιστοὶ τῆς Ἐπιστήμης, ποὺ κατακεραυνώνουν ὀτιδήποτε μυρίζει ἀνορθολογισμό. Ἡ ψυχὴ τους εἰρηνεῖ μόνον ὅταν καὶ ὁ τελευταῖος θεραπευτῆς ξεσκεπαστεῖ καὶ ἀπαξιωθεῖ ὡς τσαρλατάνος.

Ὅποιος ἐξαιτίας τῆς πίστεως του δὲν ἀντέχει τὸ πράγμα θρησκεία, μπορεῖ νὰ τὴν παραβλέψῃ παρηγορημένος. Ὅποιος τῆς ἀντιτίθεται, θυμῶνει. Ὁρθολογιστῆς δὲν μποροῦν νὰ τὸ καταλάβουν, ὅταν κάποιος ποὺ τοὺς ἔχουν διαφωτίσει ἐξακολουθοῦν νὰ ἐλπίζουν σὲ μέσα ποὺ οἱ ἐπιστήμονες χαρακτηρίζουν «ἀναποτελεσματικά». Κομμουνιστῆς ἡγέτες καλοῦνται νὰ ἀνακαλύψουν πῶς τὸ πράγμα θρησκεία ἀναζωπυρῶνεται μέσα στὶς μάζες, μόλις ἡ ἐξουσία χαλαρώσῃ τὸ ἀσφυκτικὸ σφίξιμο. Χριστιανοὶ πληγώθηκαν βαθιὰ ὅταν στὴ δεκαετία τοῦ '60 οἱ ἀποικίες τῆς Εὐρώπης αὐτονομήθηκαν καὶ ὡς πρῶτο μέτρο ἔδωξαν ἀπὸ τὴ χώρα τοὺς τοὺς λευκοὺς ἱεραποστόλους.

Ὅσο ὑπάρχει τὸ πράγμα θρησκεία, ὁ ἄνθρωπος θὰ τὴ σπουδάζει. Ἡ θρησκεία δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου βρίσκονται οἱ ἄνθρωποι. Ἐπιστήμονες ποὺ ἐρευνοῦν τὸ ὄν ἄνθρωπος εἴτε στὴν ἀτομικὴ εἴτε στὴ συλλογικὴ του ὕπαρξη, νωρίτερα ἢ ἀργότερα συναπαυτοῦν τὴ θρησκεία. Τὴ βλέπουν βεβαίως μόνο κομμάτι κομμάτι, σὰν ἀπὸ διαφορετικὸ παράθυρο κάθε φορὰ,

ἑλληνικά, ὡς κατάλοιπα παλαιότερων ἐποχῶν καὶ δείγμα τῆς πολὺ μικρῆς προόδου καὶ προσαρμογῆς τῆς γλώσσας μας σὲ ζητήματα θρησκείολογικῆς ὀρολογίας. Ἄντιθετα, εἰσήγαγε καὶ καθιέρωσε διεθνῶς τὸν ἀπλῶς περιγραφικὸ ὄρο «θρησκείες τῆς φυλῆς» (*Stammesreligionen*) γιὰ νὰ δηλώσῃ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια μιὰ μεγάλη κατηγορία θρησκευμάτων ποὺ παρὰ τὰ κοινὰ τοὺς στοιχεῖα ἔχουν καὶ σημαντικὲς ἀποκλίσεις μεταξύ τους. Σ.τ.Μ.

3. Ὁ καθηγητῆς Γκρεσάτ δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσε ποτὲ τὸν ἀξιολογικὸ ὄρο «πρωτόγονα θρησκευτάματα», οὔτε κὰν τὸν ἰσοπεδωτικὰ γενικευτικὸ «ἀνιμιστικὰ θρησκευτάματα» ποὺ ἔχουν κυριαρχήσει στὰ

[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ]

τὸ ὁποῖο ἀνοίγουν, ἀναλόγως τῆς εἰδικότητας, σὲ διαφορετικές κατευθύνσεις. Οἱ ἀρχαιολόγοι συλλογίζονται ἂν ὑπάρχει καὶ ποιά θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ θρησκευτική χρήση ἑνὸς ἀντικειμένου ἀπὸ ἀνασκαφή. Οἱ ἱστορικοὶ ἀκολουθοῦν τὴ θρησκεία ἀλλοτινῶν χωρεπισκόπων, ζητιάνων περιηγητῶν μοναχῶν ἢ χωρικῶν. Οἱ ἱστορικοὶ τέχνης προσπαθοῦν νὰ φωτίσουν θρησκευτικὰ μοτίβα τέχνης. Οἱ θεωρητικοὶ τῆς λογοτεχνίας διε-

ρευνοῦν τὴ σημασία τῆς θρησκείας γιὰ τὸ ἔργο εὐρωπαϊῶν ἢ ἐξω-ευρωπαϊῶν συγγραφέων. Οἱ κοινωνιολόγοι ἀναζητοῦν τὸ ρόλο τῆς θρη-

“Ὅσο ὑπάρχει τὸ πράγμα θρησκεία, ὁ ἄνθρωπος θὰ τὴ σπουδάζει. Ἡ θρησκεία δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου βρίσκονται οἱ ἄνθρωποι.

σκείας στὴν κοινωνία. Οἱ γεωγράφοι ἐνδιαφέρονται γιὰ μορφές ἐποικισμοῦ ποὺ συνδέονται μὲ τὴ θρησκεία. Οἱ ἐθνολόγοι ἐξυπαρχῆς εἶχαν νὰ κάνουν μὲ τὴ θρησκεία ὡς ἓνα οὐσιῶδες κομμάτι ξένων πολιτισμῶν. Οἱ ψυχολόγοι ἐξιχνιάζουν τὴ θρησκευτικὴ ἔκσταση, τὴ μεταστροφή καὶ τὸ διαλογισμό. Οἱ γιατροὶ καταπιάνονται μὲ παθολογικὲς ὀψεις τῆς θρησκείας. Οἱ νομικοὶ διώκουν τὴν ἐγκληματικὴ θρησκευτικότητα, τοὺς οἰονεὶ «ἀποκρυφιστὲς» ποὺ ὑπόσχονται νὰ λύσουν μάγια.

Οἱ ἐπιστήμονες εἶναι ἄνθρωποι. Ἐντούτοις δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀφήνουν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ προσδιορίζεται στὴ δουλειά τους ἀπὸ συναισθήματα ὅπως «βαρετὸ» ἢ «φρικτὸ» ἢ «γοητευτικὸ». Πρέπει νὰ στρέφονται πρὸς τὸ πράγμα, ἀκόμα κι ἂν ἡ θρησκεία τοὺς προκαλεῖ τυχὸν πλήξη. Αὐτὸ βεβαίως δὲν θὰ ἦταν γιὰ τοὺς θρησκευτολόγους μιὰ καλὴ προϋπόθεση. Ἀντιθέτως, ἄλλοι ἐπιστήμονες ἀσχολοῦνται περιστασιακὰ μὲ τὴ θρησκεία. Τὸ πράττουν ὅταν ἡ θρησκεία ἐμπλέκεται στὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸ ἀντικείμενο τους.

Τὸ Πράγμα «Θρησκεία»: Πῶς τὸ βλέπουν οἱ Θρησκευτολόγοι

Ἡ ὀπτική τῶν θρησκευτολόγων γιὰ τὸ πράγμα θρησκεία διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τυχαίων παρατηρητῶν καὶ ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ ἀκόμα ἄλλων ἐπιστημόνων. Εἶναι ὅπως μὲ ἓνα τοπίο. Ἐνας ζωγράφος τὸ βλέπει μὲ διαφορετικὸ μάτι ἀπ’ ὅ,τι ἓνας ἀγρότης ἢ ἓνας κυνηγὸς ἢ ἓνας οἰκολόγος ἢ ἓνας περιπατητής. Καὶ τὸ πράγμα θρησκεία; Μὲ τρεῖς προτάσεις μπορούμε νὰ περιγράψουμε πῶς τὴν ἀντιλαμβάνονται οἱ θρησκευτολόγοι:

ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗ - CATERING

www.zappemini.gr

Ἔτσι, φυσικά!

100% αγνά - 100% φυσικά!

Τὸ ἐργαστήριο ζαχαροπλαστικής **“Χριστίνα”** δὲν δημιουργήθηκε γιὰ νὰ προσθέσει ἄλλο ἓνα μαγαζὶ τοῦ εἶδους.

Ἔχει νὰ προσφέρει κάτι διαφορετικὸ.

Τὴν τέχνη τῆς ζαχαροπλαστικής ὅπως πολὺ σπάνια γίνεται σήμερα.

Τὰ γλυκὰ καὶ τὰ αλμυρὰ μας εἶναι **σπαλλαγμένα ἀπὸ χημικὰ ἑτοιμα μείγματα**. Δὲν ἔχουν συντηρητικὰ οὔτε διογκωτικά. Γίνονται μὲ τὸν κλασικὸ τρόπο ποὺ ἐπιβάλλει ἡ πραγματικὴ ζαχαροπλαστικὴ τέχνη, πράγμα ποὺ σημαίνει **100% φυσικὲς πρώτες ὕλες** (φρέσκα αβγά, ἀγνὸ βούτυρο, κρέμα γάλακτος, ἀκατέργαστη ζάχαρη, φυσικὴ βανίλια κ.λ.π.)

Χωρὶς πολλὲς “κραυγές” δικές μας, ὁ τελικὸς ἀλάνθαστος κριτὴς ἄς εἶναι ἡ γεύση σας.

**Παναγὴ Τσαλδάρη 32-34, Μελίσσια 151 27
Τηλ.: 213 0308383**

1. Διατηρούν τὸ πράγμα θρησκεία ὡς ὅλον.
2. Ἀναγνωρίζουν ὅτι τὸ ὅλον ἔχει τέσσερις ὄψεις.
3. Παρατηροῦν ὅτι ὅσο τὸ ὅλον ζεῖ δὲν παύει νὰ μεταβάλλεται.

Ἡ ὁδὸς τῆς ἐπιστήμης ὁδηγεῖ προφανῶς ἀδιάκοπα σὲ νέες πάντα διακλαδώσεις. Ἡ εἰδικότητα κάνει τὸν σπουδαγμένο. Ἔτσι ἰσχύει καὶ στὴ θρησκείολογία. Στὸ τέλος κάποιοι δὲν ἀναγνωρίζουν πιά τὸ δάσος, γιατί τὸ κρῦβον τὰ μεμονωμένα δέντρα. Αὐτὸ εἶναι ἕνα παλιὸ τραγούδι πού τὸ τραγουδᾷ ὁ καθένας καὶ βεβαίως δὲν ἀλλάζει.

Ἡ θρησκεία ὡς ὅλον γίνεται ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ μεταξὺ τῶν θρησκείολόγων καὶ ἐκείνων τῶν ἐπιστημόνων πού περιστσιακὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ θρησκεία. Αὐτοὶ οἱ ἄλλοι συνδέουν ἕνα χαρακτηριστικὸ τῆς θρησκείας μὲ τὸ σύνολο τῆς δικῆς τους ἐπιστήμης: μὲ τοὺς νόμους, ἐπὶ παραδείγματι, ἢ μὲ τὴν ψυχὴ ἢ τὴν τέχνη κ.ο.κ. Σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ οἱ θρησκείολογοὶ συνδέουν τὴ θρησκευτικὴ ὄψη τῆς ἐκάστοτε ἐξειδίκευσής τους μὲ τὴ θρησκεία ὡς σύνολο.

Ἔτσι θὰ ἦταν τουλάχιστον τὸ σωστό, ἂν τὸ ἐπρατταν. Οἱ ἐπιστήμονες ἄλλων εἰδικότητων δὲν ἀσχολοῦνται διόλου μὲ τὴ θρησκεία ὡς ὅλον. Ἄν λοιπὸν οἱ θρησκείολογοὶ παρέβλεπαν τὴ θρησκεία ὡς ὅλον, αὐτὴ θὰ χανόταν ἀπὸ τὰ μάτια ὀλονῶν.

Κι ἐδῶ προστίθεται καὶ κάτι ἄλλο. Εἰδικὸς εἶναι ὁ θρησκείολογος μόνον ὅσο συνδέει τὴς ἐξειδικευμένες ἐρευνές του μὲ τὴ θρησκεία ὡς ὅλον. Ἄν τὴς συνέδεε μὲ τὴν κοινωνία, θὰ γινόταν ἐρασιτέχνης κοινωνιολόγος, ἂν τὴς συνέδεε μὲ τὴ λογοτεχνία, θὰ γινόταν ἐρασιτέχνης φιλόλογος, ἂν τὴς συνέδεε μὲ τὴν πολιτικὴ θὰ γινόταν ἐρασιτέχνης πολιτειολόγος κ.ο.κ. Τίποτα ἐναντίον τῶν ἐρασιτεχνῶν. Αὐτὸ πού κάνουν ἀρέσει καὶ γεμίζει τὸν ἐλεύθερο χρόνο, ἐντούτοις ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐργασία κατὰ κανόνα γίνεται ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες.

Ἄλλιῶτα πρὸς τὴς θρησκευτικὴς ἐννοιες, τὸ πράγμα θρησκεία δὲν ζεῖ μόνον στὸ κεφάλι τῶν ἐρευνητῶν. Ὑπάρχει ἔξω, καὶ ἐκεῖ περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια τους. Τὸ πράγμα θρησκεία εἶναι κατὰ συνέπεια συγκεκριμένο, ἢ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε διαφορετικὰ, τὸ πράγμα θρησκεία εἶναι πάντα μιὰ θρησκεία. Καθεμιὰ ἀπ' τὴς χιλιάδες θρησκείες, ἀπ' τὴς ὁποῖες μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιλέξει καὶ νὰ σπουδάσει μία, φανερώνεται ὡς ὅλον μὲ τέσσερις τρόπους ἐμφάνισης: μὲ τὴ θρησκεία σὲ μορφὴ κοινότητας, μὲ πράξεις, μὲ διδασκαλίες καὶ μὲ ἐμπειρίες.

Ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τῶν περισσότερων θρησκείων προκύπτει μιὰ καθαρὴ εἰκόνα. Ἡ μορφὴ τῆς κοινότητας σημαδεύει συνάμα τὰ ἐξωτερικὰ ὄρια, πού περικλείουν ὅλα τὰ ἄλλα. Χωρίζει τὸ μέσα ἀπὸ τὸ ἔξω. Οἱ πιστοὶ γεννιοῦνται ἐντὸς τῶν ὀρίων αὐτῶν. Ὅποιος ἤρθε στὸν κόσμον ἐκτός, γιὰ νὰ καταλήξει ἐντὸς πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτός. Σ' αὐτὸ ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν θρησκείολόγων καταλήγει μόνον μὲ δισταγμοὺς καὶ μόνο ἐξατομικευμένα. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοῦτες, ἄλλες θρησκείες τὴς χαρακτηρίζει ἡ μεταστροφή πολλῶν κατὰ τὸ δυνατόν ξένων ὡς οὐσιῶδες χαρακτηριστικόν.

Οἱ θρησκείες συνενώνουν τοὺς ἀνθρώπους μιᾶς κοινότητας. Σὰν πεθάνουν οἱ ἀνθρωποὶ ἢ μεταναστεύσουν σὲ ἄλλες κοινότητες, τότε σταματᾷ καὶ ἡ παλιά τους θρησκεία. Σὰν συγκροῦνται μὲ θρησκευτικὴς αὐθεντίας ἢ μεταξὺ τους, τότε χωρίζεται ἡ κοινότητά τους σὲ δυὸ ἢ τρία κομμάτια, πού μὲ τὸν καιρὸ μπορεῖ νὰ διαιρεθοῦν περαιτέρω.

Σὲ πολλὰς θρησκείες οἱ ἀνθρωποὶ σχηματίζουν ἐπιμέρους κοινότητες ἐντὸς τῆς μεγάλης κοινότητας, καθιστώντας ἔτσι «νορμάλ» πιστοὺς ἐκείνους πού μένουν ἀπ' ἔξω. Μέσα εἶναι οἱ μυστικιστές, οἱ ἀσκητές, κάποιοι εὐσεβεῖς πέρα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Σὲ μιὰ πιὸ στενὴ κοινότητα πιστεύουν ὅτι θὰ ἐπιτύχουν καλύτερα τοὺς σκοποὺς τους ἀπ' ὅ,τι ἔξω, μεταξὺ τῶν πολλῶν.

Ὅταν οἱ θρησκείολογοὶ ἐρευνητὲς διαβοῦν τὸ κατῶφλι μιᾶς θρησκευτικῆς κοινότητας, στέκουν ἐμπρὸς στὴ δευτέρη ὄψη τοῦ ὅλου, μπροστὰ στὴς θρησκευτικὴς πράξεις. Ὑπάρχουν θρησκείες στὴς ὁποῖες οἱ πράξεις μοιάζουν πολὺ πιὸ σημαντικὴς ἀπ' ὅ,τι ἡ διδασκαλία. Ὑπάρχουν ἄλλες, στὴς ὁποῖες οἱ διδασκῆς ἔχουν ὑπερκεράσει τὴς πράξεις συμπιέζοντάς τες σὲ ἕνα μικρὸ ὑπόλειμμα. Ἀκόμα κι ἂν δὲν πρόκειται παρὰ μόνον γιὰ θραύσματα ἐνὸς τελετουργικοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει καμιὰ θρησκεία ἐντελῶς δίχως θρησκευτικὴ πρᾶξη, ἀλλιῶς θὰ μετατρέποταν σὲ μιὰ κοινότητα θεωρητικῶν, σὲ μιὰ Ἀκαδημία, σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἔταιρεία.

Οἱ θρησκείολογοὶ ἐρευνητὲς μαθαίνουν νὰ ἀντιλαμβάνονται τὴ θρησκευτικὴ πρᾶξη σὲ μορφὴ ἠθῶν καὶ τελετουργικῶν τυπικῶν, ἀφοῦ πρῶτα ἔχουν σπουδάσει τὴν τρίτη ὄψη μιᾶς θρησκείας, τὴ διδασκαλία τῆς. Ἡ τελετουργικὴ πρᾶξη περικλείει συμβολικὴς χειρονομίες καὶ λόγια, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀντιληπτὰ ἀπὸ τὴ συμβολικὴ γλῶσσα τῶν μύθων. Γιὰ τὴ σημασία ἐπίσης τῶν κανόνων στὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα πρέπει κανεὶς παρόμοια νὰ ψάξει στὴ διδασκαλία.

Μιὰ ἰδιαίτερη μορφὴ θρησκευτικῆς διδασκαλίας προέκυψε ἐκεῖ πού οἱ θεοὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἀποκαλύφθηκαν μὲ λόγια. Σπανίως τὰ λόγια εἶναι μονοσήμαντα.

Καθεμιὰ ἀπ' τὴς χιλιάδες θρησκείες φανερώνεται ὡς ὅλον μὲ τέσσερις τρόπους ἐμφάνισης: μὲ τὴ θρησκεία σὲ μορφὴ κοινότητας, μὲ πράξεις, μὲ διδασκαλίες καὶ μὲ ἐμπειρίες.

[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑ]

‘Ακολουθώντας οι πιστοί αναζήτησαν τὸ νόημα πίσω ἀπὸ τὰ λόγια. ‘Απὸ τὴν κοπιώδη αὐτὴ προσπάθεια γεννήθηκαν καὶ αὐξήθηκαν οἱ ἐρμηνεῖες, πού μετὰ ἀπὸ καιρὸ ἔπρεπε νὰ σχολιαστοῦν ἐκ νέου κ.τ.λ. Οἱ μῦθοι καὶ τὰ σύμβολα φαίνεται νὰ προσφέρονται ἰδιαίτερα γιὰ τὴ μετάδοση θρησκευτικῶν μηνυμάτων, καθιερώνονται ὡς κατεξοχὴν θρησκευτικὴ γλῶσσα. ‘Ακόμα κι ὅταν κανεὶς λέει «γλῶσσα», οἱ μῦθοι μιλοῦν ὡς εἰκόνες. Αὐτὸ πού βλέπει κανεὶς ξεκλειδώνεται μέσω διαίσθησης· ὄχι μέσω φιλολογίας. ‘Αντίθετα, ἡ φιλολογικὴ σκευὴ καθορίζει τὴ διάνοια, τὴν παράδοση ἀποκαλύψεων οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ τύχουν ἐρμηνείας.

Τὴν κοινότητα, τὴν πράξη, τὴ διδασκαλία, αὐτὰ ὅλα μποροῦν νὰ τὰ δοῦν καὶ νὰ τὰ ἀκούσουν οἱ θρησκευτολόγοι ἐρευνητές. ‘Εκτός κι ἂν βρίσκονται τυχὸν κρυμμένα σὲ μιὰ μυστικὴ κοινότητα ἢ πίσω ἀπὸ μὴ δημόσια τελετουργικὰ ἢ διδασκαλίες πού ἀφοροῦν ἀποκλειστικὰ τοὺς ἱερεῖς. Σ’ αὐτὴ τὴν περίπτωση δὲν τοὺς ἀπομένουν παρὰ δύο δυνατότητες. ‘Η θὰ μποροῦσαν νὰ καθισταστοῦν καὶ νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι ἱερεῖς, ἢ θὰ μποροῦσαν νὰ ἀναζητήσουν ἀλλαξοπιστήσαντες, πρώην ἱερεῖς ἢ μέλη τῆς κοινότητας. ‘Εντούτοις, οἱ ἀποστάτες φοβοῦνται ἐπὶ μακρὸν νὰ μιλήσουν γιὰ μυστικά, ἀκόμα κι ἂν δὲν σκιαγραφοῦν τὴ θρησκεία πού ἐγκατέλειψαν μὲ λό-

για ἐνθουσιώδη. Εὐτυχῶς ὑπάρχουν παραπάνω ἀπὸ ἀρκετὲς θρησκείες στὶς ὁποῖες ἀρκεῖ μόνο ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν πιστῶν πρὸς τοὺς θρησκευτολόγους ἐρευνητὲς ὥστε νὰ μπορέσουν αὐτοὶ νὰ ἐρευνήσουν ἀπρόσκοπτα.

Μία δυσκολία ἐμποδίζει τοὺς θρησκευτολόγους παντοῦ. Εἶναι ἡ τέταρτη ὄψη τοῦ ὄλου, ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία. Αὐτὴ ζωντανεύει τὶς θρησκείες. Μοιάζει μὲ τὸ χτύπο τῆς καρδιᾶς πού μεταφέρει μέσω τῶν ἀρτηριῶν τὸ αἷμα παραδεδομένων διδασκαλιῶν καὶ τελετουργικῶν. ‘Όσο περισσότεροι πιστοὶ βιώνουν τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως τους, τόσο ἰσχυρότερη ζεῖ ἡ θρησκεία τους, ὅσο λιγότερο τὸ μποροῦν, τόσο εὐεπίφορη σὲ ἐπιθέσεις γίνεται ἡ πίστη τους.

‘Ο καθένας γνωρίζει τὶς δικές του ἐμπειρίες. Οἱ ἄλλοι δὲν μποροῦν νὰ γνωρίζουν αὐτὸ πού ἐμεῖς νιώθουμε. Γιὰ νὰ τὸ γνωρίσουν πρέπει νὰ τοὺς τὸ ποῦμε, κι αὐτὸ δὲν εἶναι πάντοτε ἀπλό. ‘Όταν κάτι ἐσωτερικὸ ἐξωτερικεύεται χάνει σὲ ζωὴ. Τὰ λόγια μποροῦν νὰ τὸ σκοτώσουν. ‘Όποιος «ἀναφέρει», συχνὰ δὲν γνωρίζει ἀρκετὰ καλὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ του, καὶ δὲν εἶναι ὁ κάθε

‘Η θρησκευτικὴ ἐμπειρία ζωντανεύει τὶς θρησκείες. Μοιάζει μὲ τὸ χτύπο τῆς καρδιᾶς πού μεταφέρει μέσω τῶν ἀρτηριῶν τὸ αἷμα παραδεδομένων διδασκαλιῶν καὶ τελετουργικῶν.

πνοὴ στὴ ζωὴ!
Μαῖστρος

Δοκιμασιακὸ βιβλίο πού ἀνατρέπει ὅλα τὰ γνωστὰ στερεότυπα καὶ ἀνακινεῖ τὰ λιμνάζοντα καὶ θολὰ ὕδατα τῆς περικλειστης θρησκευτικῆς αὐταρέσκειας. ‘Όσο ἡ Δύση κραυγάζει καὶ ὑψώνει τείχη πρὸς τὴ μουσουλμανικὴ κοινότητα, ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης ‘Όρους Λιβάνου κ. Ζορζ

νοιάζεται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος τῆς ἀγάπης. ‘Εξάλλου, ἡ βαθιὰ γνώση του τῆς ἀραβικῆς κουλτούρας καὶ τῆς σημασίας τοῦ Κορανίου γιὰ τὴ διαμόρφωσή της, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μᾶς κομίσει πραγματικὰ πρωτότυπες ἐρμηνευτικὲς ματιὲς μοναδικῆς ἀξίας.

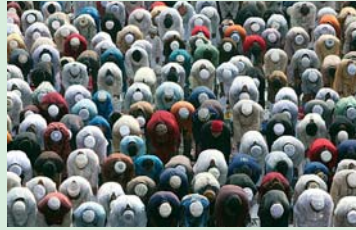

‘Η ἐλληνοιστικὴ ἀνθρωπιστικὴ ἐπίδραση χάραξε τὴ βουδιστικὴ τέχνη καὶ ἔφερε κοντὰ λαοὺς μακρινούς. ‘Ενα μαγευτικὸ ταξίδι στὶς εἰκόνες, τὰ λαμπερὰ χρώματα καὶ τὶς πνευματικὲς ἀναζητήσεις τῆς ‘Ανατολῆς. ‘Ενας προσεκτικὸς παρατηρητὴς

συγκινεῖται καθὼς διαπιστώνει πῶς ἡ ἀνάγκη γιὰ λύτρωση καὶ ὑπέρβαση τῆς φθορότητας εἶναι πανανθρώπινο φαινόμενο καὶ ἐκφράζεται μὲ κοινὴ καλλιτεχνικὴ γλῶσσα, παρ’ ὅλη τὴ διαφορετικὴ θρησκευτικὰ νοσηματοδότησή της. Μιὰ σημαντικὴ μελέτη ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Κορέας κ. ‘Αμβρόσιο.

www.maistros.info

ΤΗΛ. 210 8104262 FAX: 210 8104261

Άριστερά: Προσευχή μουσουλμάνου προσκυνητή από λόφο έναντι της Μέκκας. Κέντρο: Ώρα προσευχής μουσουλμάνων στο Μπαγκλαντές. Δεξιά: Κιργκίσιοι μουσουλμάνοι σε θρησκευτική γιορτή στις 8 Δεκεμβρίου.

Ό,τι ισχύει για κάθε τι στον κόσμο, ισχύει και για το πράγμα θρησκεία. Ό,τι δεν κινείται πλέον, είναι νεκρό. Το αποδεικνύει η Ιστορία Θρησκευμάτων χιλιάδες φορές. Η μεταβολή αποτελεί τη ζωτική δύναμη των θρησκειών.

άκροατης άσκημένος να καταλαβαίνει. Μόνον όποιος είχε παρόμοια έμπειρία κατανοεί χωρίς πολλά λόγια.

Οι θρησκευολόγοι, ακόμα κι αν δεν είχαν την έμπειρία κάποιου παρόμοιου πράγματος, δεν τὰ παρατάνε εύκολα. Στην τέχνη, στο τυπικό, σε μύθους και άλλοι βρήκαν θρησκευτικές έμπειρίες πολυσιχιδή έκφραση. Ό,τι ποτέ γίνεται όρατό, ίσως έλευθερώσει μια ματιά πρὸς τὸ άόρατο, πρὸς μιὰ θρησκευτική έμπειρία. Η τέταρτη όψη του όλου μιὰς θρησκείας είναι τὸ κομμάτι τῆς καρδιάς, του όποιου ἡ ιδιαιτερότητα μπορεί νὰ γίνει όρατη στις άλλες τρεῖς όψεις.

Τὸ πράγμα θρησκεία τὸ έκλαμβάνουν κάποιιοι ὡς κατιτί που είναι ἔτσι ἢ άλλιῶς. Άκόμα, ἡ θρησκεία ὡς ἓνα «όλο με τέσσερις όψεις» μπορεί νὰ όδηγήσει παραπλανητικά σὲ μιὰ λάθος εικόνα. Τότε στέκει εκεί, ἡ θρησκεία, στέρεη καὶ σταθερή, ψηλή, πλατιά καὶ βαθιά: ἓνα άντικείμενο, ἓνα γεγονός που παραμένει αυτό που είναι καὶ ὅπως είναι. Γι' αυτό μιλάμε χωρίς νὰ κομπιάζουμε για «βουδισμό», «ίνδουισμό», «ταοισμό», «σιντοισμό» κλπ. Έξυπηρετεῖ τὴ βολή του άνθρώπου, αν μπορεί πάντοτε νὰ βλέπει ἓναν θρησκευτικό «ισμό», ὅπως αυτός πρέπει νὰ είναι. Έπιπλέον, αυτό μιμεῖται ἔπίσης τις φυσικές ἐπιστήμες, τὰ μεγέθη των όποιων παντού καὶ πάντα παραμένουν ἴδια. Καὶ ὅμως, αὐτὴ ἡ θέαση τῆς θρησκείας μοιάζει με μιὰ Fata Morgana.⁴

Ό,τι ισχύει για κάθε τι στον κόσμο, ισχύει και για τὸ πράγμα θρησκεία. Ό,τι δεν κινείται πλέον, είναι νεκρό. Αυτό τὸ γεγονός τὸ αποδεικνύει ἡ Ιστορία Θρησκευμάτων χιλιάδες φορές. Ὁ «ισμό» μιὰς νεκρῆς θρησκείας παραμένει, ἔδραιωμένος στὰ βιβλία, ἀπαράλλαχτος μέχρι τὸ τέλος του κόσμου – ἢ των βιβλιοθηκῶν. Άντίθετα, βιβλία προσομοιάζουν ζωντανές θρησκείες με γουλιές

ἀπὸ τὸ ποτό. Δείχνουν τὴν ἀποτύπωση μιὰς θρησκείας σὲ παιδικὴ ἢ ενήλικη ἢ γεροντικὴ ἡλικία, ἀναλόγως. Δείχνουν τὴ θρησκεία σὲ μιὰ θέση που παίρνει ὁ ἓνας ἢ ὁ άλλος συγγραφέας. Αὐτὲς είναι λήψεις τῆς στιγμῆς, ακόμα κι αν ὑπῆρξαν ὡς στιγμές τῆς ζωῆς θρησκειῶν μιὰς ιστορικῆς ἐποχῆς καὶ πιθανῶς διήρκεσαν για πολὺ.

Οἱ ζωντανές θρησκείες μεταβάλλονται ἀδιάκοπα. Κάποτε μιὰ ἀλλαγή μένει ἐπὶ μακρὸν κρυμμένη, μέχρι νὰ ἔρθει στὸ φῶς. Οἱ ζωντανές θρησκείες ἀποτελοῦνται τόσο ἀπὸ κληρονομημένη παράδοση ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ἀπὸ θεολογικοὺς Πατέρες καὶ σημερινοὺς θεολόγους, ἀπὸ ἀπαντήσεις του τότε καὶ ἀπὸ ἐρωτήσεις ἑνός καινούργιου καιροῦ. Άνάμεσα σὲ αὐτοὺς τοὺς πόλους πιέζει μιὰ ροπή για ἔξισορρόπηση, διαδικασία που συχνὰ προχωράει με δυνατὰ ἀστροπελέκια καὶ βροντεροὺς κεραυνούς. Η ἔξισορρόπηση ἀνάμεσα στὸ παρελθοντικό καὶ στὸ παροντικό είναι ἀπαραίτητη, κρατάει θρησκείες στὴ ζωὴ, καὶ τὴν ἐπιφέρει ἡ μεταβολή.

Η μεταβολή, διότι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ ζωτικὴ δύναμη των θρησκειῶν, ἀρμόζει τῆς προσοχῆς των θρησκευολόγων. Ὁταν ἡ Ιστορία των Θρησκευμάτων βρισκόταν ἀκόμη στὰ σπάργανα, μάθαιναν οἱ ιστορικοὶ των θρησκειῶν πρῶτα πρῶτα νὰ ξεχωρίζουν τοὺς διάφορους «ισμούς». Άπὸ αὐτὸ τὸ πρῶμο μοντέλο ἀναπτύχθηκε ἀπὸ μερικοὺς συγχρόνους τους μιὰ προτίμηση για τὸ ὑποτιθέμενο ἀμετάβλητο, για τὸ ὀρθόδοξο, τὸ ὅποιο στις περισσότερες περιπτώσεις ἀκόμη καὶ σήμερα ἔχει τὴν ὑποστήριξη των περισσοτέρων. Οἱ ἐρευνητὲς του ὀρθόδοξου δεν ἔχουν σὲ ἰδιαίτερη ἐκτίμηση τὸ ἀνορθόδοξο, οὔτε τις περιθωριακές ὁμάδες, που ὀρισμένοι τις ὀνομάζουν «σέκτες», οὔτε τὴ θρησκευτικὴ πρωτοπορία, οὔτε τὴ «λαϊκὴ θρησκευτικότητα», ὅπως συνηθίζουμε νὰ τὴν ἀποκαλοῦμε. Αυτό που στὴν ἔθνολογία ἔδω καὶ καιρὸ ἔχει γίνει ἓνα σημαντικό πεδίο τῆς ἔρευνας, μερικοὶ θρησκευολόγοι τὸ βλέπουν με περιφρόνηση. Είναι οἱ ἐπονομαζόμενες νέες θρησκείες καὶ θρησκευτικὲς κινήσεις. Νὰ τις γνωρίσει κανεὶς σημαίνει ὅτι εἰσέρχεται στὴν πλήρη θρησκευτικὴ ζωὴ.

4. Άντικατοπτρισμός τῆς ἐρήμου [Σ.τ.Μ.]

Μετάφραση: ΜΥΡΤΩ ΣΤΑΜΙΛΙΩΤΗ